

13. Лоханова Н. Система управління станом економічної безпеки підприємства: проблемні питання, концепція розвитку / Н. Лоханова // Економіст. — 2005. — № 2. — С. 52-57.
14. Мунтіян В.І. Економічна безпека України : [підручник] / Валерій Іванович Мунтіян. — К. : КВІСТ, 1999. — 457 с.
15. Сумець О.М. Стратегії сучасного підприємства та його економічна безпека: [навчальний посібник] / О. Сумець, М. Тумар. — К. : Хай-Тек Прес, 2008. — 399 с.
16. Тумар Н. Концепція забезпечення економічної безпеки підприємства и принципи ее формирования / Н. Тумар // Маркетинг и реклама. — 2007. — № 7-8. — С. 96-102.
17. <http://ru.wikipedia.org/wiki>
18. <http://www.slovyk.net>
19. Шумский А.А. Системный анализ в защите информации : [учебное пособие] / А.А. Шумский, А.А. Шелупанов. — М. : Гелиос АРВ, 2005. — 224 с.

Надійшла 12.05.2009

УДК 005.52:005.334

І. П. ОТЕНКО, О. Ф. ЯРОШЕНКО
Харківський національний економічний університет

АНАЛІТИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТАРІЙ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ ПІДПРИЄМСТВА

Для стратегічного управління розвитком підприємства необхідною умовою є визначення, моделювання, аналіз і оцінка факторів економічної безпеки підприємства. В статті представлені концепція та технологія моделювання та оцінки факторів економічної безпеки підприємства. Моделювання факторної системи економічної безпеки підприємства припускає адекватність процесам зміни його фінансово-економічного стану, відбиття істотних властивостей і зв'язків у системі підприємства.

For a strategic development management of enterprise a necessary condition is determination, design, analysis and estimation of factors of economic security of enterprise. Conception and technology of design and estimation of factors of economic security of enterprise were presented in the article. The design of the factor system of economic security of enterprise assumes adequacy the processes of change of its financial economical state, reflection of substantial properties and connections in the system of enterprise.

Економічна безпека підприємства характеризується його економічним станом, що забезпечує стабільність його функціонування та розвитку, фінансово-комерційний успіх. Тому для стратегічного управління розвитком підприємства необхідною умовою є визначення, моделювання, аналіз і оцінка стану економічної безпеки підприємства.

Аналіз сучасних наукових публікацій дозволяє виділити декілька підходів у визначенні сутності поняття «економічна безпека» та управління нею. Широке коло дослідників, серед яких М. Кизим, В. Забродський, Ю.Тамбовцев, М. Капустін, представляє економічну безпеку як «властивість», «сукупність властивостей», що забезпечують «можливість досягнення цілей всієї системи», «здатність самовиживання», розвитку. С. Ликшин, З.Стаховяк, С. Савін, В. Шлемко, С. Ляшенко, Р. Дацків розглядають економічну безпеку як стан, ситуацію, умови в яких знаходиться економічна система.

В управлінні економічною безпекою підприємства найбільш складною є оцінка рівня загроз для його стабільного функціонування та розвитку. А.П.Градов описує економічну безпеку підприємства, звертаючись до термінів "теорії катастроф", як "стан, при якому стратегічний потенціал фірми не знаходиться поблизу межі адаптивності, а загроза втрати економічної безпеки зростає з наближенням ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до зони межі" [1, с. 142]. Економічну безпеку підприємства автори [2] пов'язують з "вузьким" місцем у стратегічному потенціалі підприємства, що робить його нездатним доцільно використовувати наявні інвестиції і гарантувати їхній стійкий і стабільний розвиток – інвестиційною вразливістю підприємства. Л. А. Костирко визначає загальне поняття сталості господарського суб'єкту як "стан його рівноваги, що припускає своєчасність та економічність адаптації до змін внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування при збереженні основних законів розвитку інтенсивності використання ресурсів і ефективності господарської діяльності, таких як цілеспрямованість, динамізм, адаптивність та керованість" [3, с. 311]. При цьому Л.А. Костирко виокремлює фінансову сталість як головний компонент загальної сталості підприємства, тому що фінансова сталість забезпечує вільне маневрування коштами підприємства і шляхом ефективного їх використання сприяє безперервному процесу виробництва та реалізації продукції, а також розширенню та оновленню виробництва.

Спираючись на сучасні дослідження, можна стверджувати, що серед внутрішніх ключових факторів економічної безпеки підприємства є фактори змін фінансово-економічного стану.

Моделювання факторної системи економічної безпеки підприємства припускає адекватність процесам зміни його фінансово-економічного стану, відбиття істотних властивостей і зв'язків у системі

підприємства. Процес моделювання й аналізу складається з наступних етапів:

- 1) формується концепція дослідження, об'єктом якої є фактори змін фінансово-економічного стану підприємства та система критеріїв і показників, що характеризують ці процеси;
- 2) визначаються методи економіко-математичного моделювання й оцінки факторів економічної безпеки підприємства;
- 3) інтерпретуються й аналізуються отримані результати.

Основна ідея дослідження полягає в тому, що визначення факторів економічної безпеки підприємства припускає виділення властивостей економічного потенціалу підприємства – адаптивності, надійності, гнучкості, мобільності, достатності й т. д. При цьому необхідно враховувати:

- 1) основну властивість економічного потенціалу – його цілісність, що є результатом взаємодії його складових, і визначальний рівень його розвитку по самій "слабкій" складовій, з найнижчим рівнем розвитку;
- 2) пріоритетність економічних цілей підприємства й економічних результатів його діяльності, що дозволяють за рахунок ефективного функціонування підприємства забезпечувати достатність всіх складових потенціалу й досягати довгострокових цілей розвитку;
- 3) граничний ступінь адаптивності потенціалу до умов внутрішнього й зовнішнього середовища підприємства, що змінюються, який визначається його сталістю та економічною безпекою.

Перше та друге положення дозволяють обрати серед усіх показників діяльності підприємства ті, що характеризують прибутковість підприємства (інтенсивність використання ресурсів, ефективність господарської діяльності та ділова активність підприємства). Третє положення обумовлює необхідність використання показників ліквідності й фінансовій стійкості підприємства.

В сформованій авторами системі, показники згруповані за критеріями ліквідності, фінансової стійкості, ефективності діяльності й інтенсивності використання ресурсів. До першої групи за критерієм ліквідності ввійшли: коефіцієнти покриття (x_1), абсолютної ліквідності (x_2) та швидкої ліквідності (x_3). До групи за критерієм фінансової стійкості ввійшли коефіцієнти: співвідношення позикових і власних коштів (x_4), забезпеченості власними засобами (x_5) та маневреності власних оборотних коштів (x_6). До групи за критерієм ефективності діяльності й інтенсивності використання ресурсів ввійшли показники рентабельності: активів за чистим прибутком (x_7), продукції (x_8), власного капіталу (x_9), загальної (x_{10}) та основної діяльності (x_{11}), а також коефіцієнти: оборотності оборотних коштів (x_{12}) і оборотності власного капіталу (x_{13}).

Дослідження проводилось на 28 промислових підприємствах Харківського регіону за п'ять років. З огляду на досить великий обсяг статистичних даних про діяльність підприємств як метод моделювання й оцінки факторів економічної безпеки підприємства обраний факторний аналіз. Завдання визначення мінімальної кількості факторів, що достатня для опису вихідної системи показників і їхніх кореляцій, здійснювалось методом головних компонентів. За стандартною процедурою одержано матрицю навантажень вагових коефіцієнтів. Факторні навантаження є характеристиками стохастичного зв'язку між вихідними ознаками й загальними факторами. Інтерпретація факторів представлена у табл. 1.

Таблиця 1

Фактори економічної безпеки підприємств

Ум. позн.	Назва й зміст факторів	Рівняння
F ₁	Достатнього ступеня адаптивності	$F_1 = 0,96 \cdot x_1 + 0,89 \cdot x_2 + 0,99 \cdot x_3 - 0,67 \cdot x_8 + 0,29 \cdot x_{11} - 0,27 \cdot x_{12}$
F ₂	Гнучкості й маневреності	$F_{22} = 0,97 \cdot x_4 + 0,85 \cdot x_5 + 0,98 \cdot x_6 + 0,3 \cdot x_9 + 0,26 \cdot x_{11}$
F ₃	Ефективності використання й прибутковості економічного потенціалу	$F_3 = 0,45 \cdot x_4 + 0,83 \cdot x_9 + 0,91 \cdot x_{10} + 0,25 \cdot x_{12}$
F ₄	Мобільності економічного потенціалу	$F_4 = 0,24 \cdot x_5 + 0,6 \cdot x_7 + 0,32 \cdot x_9 + 0,42 \cdot x_{10} + 0,49 \cdot x_{12} + 0,82 \cdot x_{13}$

Першим і, отже, найбільш істотним є фактор, утворений показниками x_3 , x_1 , x_2 , x_8 , x_{11} . Дана послідовність сформована за ступенем убування факторних навантажень.

Представлені показники і їхня послідовність дозволяють припустити, що цей фактор характеризує стан адаптивності економічного потенціалу через ліквідність і платоспроможність підприємства. При цьому для перших трьох показників (x_3 , x_1 , x_2) визначені нормативні значення, зміна яких, зниження або перевищення, свідчить про погрозу економічній безпеці – втрати адаптивності економічного потенціалу підприємства. Таким чином, можна виділити кілька зон, що відбивають стан даного фактора, який визначає ступінь адаптивності потенціалу підприємства.

Якщо значення показників ліквідності перебувають у межах діапазону нормативних значень, що рекомендується, то це свідчить про "відмінний" фінансово-економічний стан підприємства, що припускає умови для стратегічного розвитку підприємства. Динаміка змін спостережуваних показників убик найбільш прийнятних значень, тобто в границях "коридору" нормативних значень, визначає рух фактора в межах зони "адаптивності економічного потенціалу" і характеризує його як фактор розвитку.

Якщо значення показників ліквідності нижче нормативних значень і їхня динаміка відбиває

збільшення відхилень від нормативних значень, то це свідчить про "незадовільний" фінансово-економічний стан підприємства й втрату стійкості й ступеня адаптивності економічного потенціалу.

Перевищення значень показників нормативних значень характеризує процеси управління ресурсами підприємства як нерациональні й неефективні.

Значний вплив серед показників даного фактора має показник рентабельності продукції, або комерційна маржа (x_8). На комерційну маржу впливають переважно фактори ендogenous характеру: прийнята цінова стратегія й політика, що склалася, обсяг і структура витрат і т. д. Ріст даного показника характеризує розвиток ринкового потенціалу підприємства.

Структура утвореного фактору (F_1) і результати його оцінки (табл. 1) свідчать насамперед про несформований достатній ступінь адаптивності економічного потенціалу й нерациональне управління активами підприємства. Таким чином, ознакою даного фактора є ступінь адаптивності економічного потенціалу підприємства.

Фактор гнучкості й маневреності потенціалу підприємства (F_2) утворили показники: коефіцієнт маневреності власних оборотних коштів (x_6); співвідношення позикових і власних коштів (x_4), забезпеченості власними засобами (x_5), рентабельності власного капіталу (x_9) і рентабельності основної діяльності (x_{11}). Найбільший вплив у даному факторі чинять показники, що визначають стан оборотних коштів підприємства

Фінансова незалежність підприємства визначається здатністю маневрувати власними засобами, достатньою фінансовою забезпеченістю для безперерйного процесу діяльності. Підприємство, яке втратило фінансову стійкість, можна визначити як "кандидата у банкрути". Даний фактор з погляду партнерських відносин між підприємствами можна розглядати як критерій надійності.

Структура фактора ефективності використання й прибутковості потенціалу (F_3) визначена показниками: загальної рентабельності (x_{10}), рентабельності власного капіталу (x_9), співвідношення позикових і власних коштів (x_4) і коефіцієнтом оборотності оборотних коштів (x_{12}). Показники рентабельності відбивають ефективність і прибутковість вкладених капіталів і діяльності підприємства. Так, показник рентабельності власного капіталу відіграє важливу роль при оцінці рівня котирування акцій акціонерних компаній на біржі.

Фактор мобільності потенціалу (F_4) характеризує наступний склад показників: коефіцієнт оборотності власного капіталу (x_{13}), рентабельність активів по чистому прибутку (x_7), рентабельність власного капіталу (x_9), коефіцієнт оборотності оборотних коштів (x_{12}) і коефіцієнт забезпеченості власними засобами (x_5). Даний фактор відбиває активність коштів, якими ризикує акціонер. Мобільність і інтенсивність використання власного капіталу безпосередньо впливає на стан виробничо-технічного потенціалу підприємства.

Таким чином, сформована факторна система відбиває не тільки повну структуру стану процесів розвитку економічного потенціалу й виділяє найбільш значимі фактори, але й визначає структуру кожного фактора й взаємозв'язок між показниками, що визначають кожний фактор (табл. 1). Проведена оцінка факторів методом кластерного аналізу відбиває ступінь впливу факторів і його спрямованість усередині кожного кластера стану процесів змін економічного потенціалу (рис. 1). Дане дослідження дозволяє виявити, систематизувати й класифікувати всю сукупність факторів, що визначають стан процесів змін в економічному потенціалі, сформувавши на цій основі інструментарій управління процесами економічної безпеки підприємства.

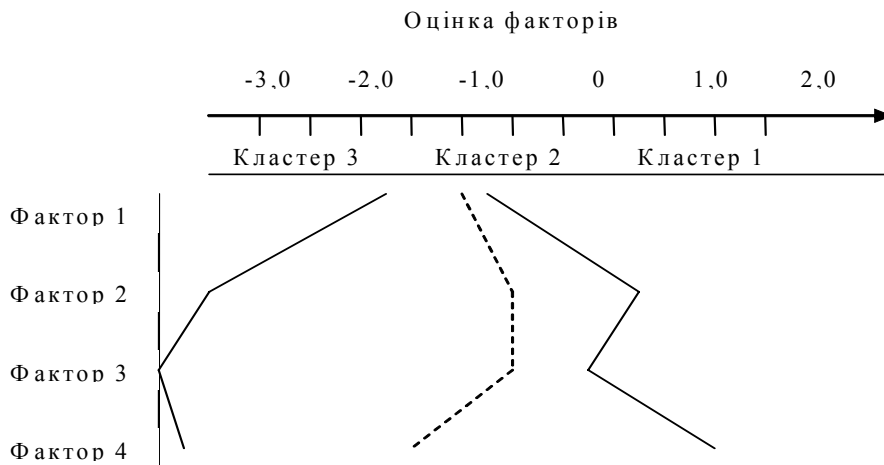

Рис. 1. Діаграма значень факторів за кластерами економічного потенціалу підприємств

Для того, щоб мати повне уявлення про стан процесів розвитку економічного потенціалу підприємства, необхідно проводити подальше дослідження як за групами підприємств (типові стани потенціалів), так і відокремленими від груп підприємств (індивідуальні стани потенціалу).

Література

1. Экономическая стратегия фирмы: Учеб. пособие / Под ред. А.П. Градова. – 3-е изд., испр. – СПб.: СпецЛит, 2000. – 588 с.
2. Калінеску Т.В., Романовська Ю.А. Принципи побудови моніторингу реалізації механізму розвитку стратегічного потенціалу підприємства // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. – 2004. – № 8 (78). – С. 271 – 273.
3. Костирко Л.А. Стратегія фінансово-економічної діяльності господарюючого суб'єкта: методологія і організація. Монографія. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2002. – 560 с.
4. Отенко И.П. Стратегическое управление потенциалом предприятия: Монография. – Харьков: ХНЭУ, 2006. – 256 с.

Надійшла 12.05.2009

УДК 346:339.13.027

А. М. ТКАЧЕНКО, С. В. ТЕЛІН
Запорізька державна інженерна академія

ЗАКОНОДАВЧЕ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ БАНКРУТСТВА ТА САНАЦІЇ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

Ця стаття присвячена актуальному на сьогодні питанню санації та банкрутства промислових підприємств. У статті проаналізовано законодавчу базу санації та банкрутства та висвітлено деякі положення щодо дієвості законодавства та процедури фіктивного банкрутства.

This article is devoted to the actual for today question of readjustment and bankruptcy of industrial enterprises. The legislative base of readjustment and bankruptcy was analysed in the article and some positions in relation to effectiveness of legislation and procedure of fictitious bankruptcy were reflected.

Постановка проблеми. У період становлення ринкових відносин керівники підприємств змушені постійно приймати рішення в умовах невизначеності. В умовах фінансової та політичної нестабільності діяльність підприємств супроводжується кризовими ситуаціями, результатом яких може стати неплатоспроможність або банкрутство. Сприятливим підґрунтям для виникнення такої ситуації найчастіше стають прорахунки в стратегічних планах і в наборі тактичних заходів, які не повною мірою дозволяють підприємству знайти успішний вихід з кризової ситуації.

Якщо над підприємством нависла погроза банкрутства, воно за власною ініціативою може заявити про санацію (оздоровлення, антикризове керування) підприємства й цим самим уникнути необґрунтованого банкрутства. Якщо ж підприємство подало заяву про банкрутство й суд прийняв її до впровадження, суд може винести рішення про примусову санацію.

Процедура санації у більшості випадків здійснюється з залученням фінансових ресурсів інвестора. У зв'язку з цим, важливе значення набувають питання виявлення інвестора та залучення його до процедури санації. Проблема полягає, насамперед в тому, що інвестори, не маючи інформації про розмір визнаної судом кредиторської заборгованості та характеру виробництва підприємств, не звертаються з заявами про участь у процедурі санації безпосередньо після публікації оголошення про порушення справи про банкрутство. У таких умовах за відсутності пропозицій інвесторів господарський суд стає перед необхідністю визнання підприємства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури. Проте, ліквідаційна процедура має застосовуватись лише в тих випадках, коли відновлення платоспроможності підприємства-боржника є неможливим. Одним з проблемних є питання, пов'язане зі строком проведення санації. У випадках, коли проводиться санація підприємства, у майні якого частка державної власності перевищує 50%, план санації має бути погодженим з органами, уповноваженими управляти державним майном. За таких умов, період санації триває 4-6 місяців, а в окремих випадках ще більше. У зв'язку з цим значна частина часу, відведеного законом на проведення процедури санації, фактично має бути витрачена на дії, пов'язані з підготовкою та затвердженням плану санації. Такі підготовчі дії не є власне санацією, тобто системою заходів, спрямованих на оздоровлення фінансово-господарського становища боржника.

Значні проблеми у практичній діяльності з проведення санації пов'язані з недостатньою правовою регламентацією можливих заходів з відновлення платоспроможності підприємства – боржника та набуття інвестором права власності на майно боржника.

Тому вивчення й аналіз проблем необґрунтованого банкрутства, комплексний розгляд основних напрямків удосконалення механізму санації підприємств із урахуванням особливостей сучасних економічних умов, обґрунтування необхідності законодавчих шляхів рішення проблем санації підприємств є актуальною проблемою.

Ціль дослідження. Аналіз проблеми необґрунтованого банкрутства, комплексний розгляд основних напрямків вдосконалення механізму санації підприємств, обґрунтування необхідності правових шляхів